

Tarih & Gelecek Dergisi**Journal of History & Future**Prof. Dr.
Ahmet KÖÇAkdeniz Üniversitesi,
ahmetkoc@akdeniz.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8819-8095>

Eser Geçmişi / Article Past: 02/08/2023 26/08/2023

Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1336848>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Ankara'da Ahi Şerafeddin Evkafı (XVI-XIX. Yüzyıllar)

Ahi Şerafeddin Ewkaf in Ankara (XVI-XIX. Centuries)

Öz

İslam toplumlarının en önemli yardımlaşma kurumu olan vakıflar, Osmanlı döneminde uyguladıkları politikalarıyla ön plana çıkmışlardır. Çeşitli alanlarda uygulanan vakıf politikaları kimi zaman padişahlar veya onun hizmetinde çalışanlar tarafından kimi zaman da reaya mensupları tarafından oluşturulmuştur. Çalışmada ele alınan Ahi Şerafeddin Evkafı, XIV. Yüzyılda Ankara'da kurulduğu bilinmekle birlikte, Osmanlı devrinde daha da genişleyerek; cami, zaviye, türbe, imaret ve diğer yapılarla bir külliye niteliğine kavuşturulmuştur. Zikredilen külliyenin gelir kaynakları geniş alanlara yayılan arazilerden ve ticari yapılardan elde edilmiştir.

Ahi Şerafeddin'in kişiliği hakkında literatürde bilgi bulunmakla birlikte onun ailesi ve vakıfları hakkındaki bilgi daha sınırlıdır. Osmanlı devrinde aile mensupları arasında seyyidlerin bulunması onları daha seçkin hale getirmiştir. Ahi Şerafeddin Evkafı'nda yönetimi elinde bulunduran aile mensuplarının hem ahi neslinden gelmeleri hem de seyyid soyundan olmaları onları, toplumun önde gelen hatırı sayılır kişileri yapmıştır.

Ankara eşrafından olan bu çok yönlü aileden bazı kişiler ilmiyede, kalemiyede, askeriyede görev yaparken bazı kişiler de ticaret ve tarım sektörlerinde faaliyet yürütmüşlerdir. Bu çok yönlü aile mensuplarının İstanbul ve Ankara'da ne tür görevlerde buldukları, vakıflarının faaliyetleri, Ankara Şer'iyeye sicilleri, tahrir defterleri ve arşiv belgelerinden hareketle ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı toplumu, Ankara, Ahi Şerafeddin, Evkaf

ATIF: KÖÇ, Ahmet, "Ankara'da Ahi Şerafeddin Evkafı (XVI-XIX. Yüzyıllar)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 9/3 (Eylül 2023), s. (521-539)

CITE: KÖÇ, Ahmet, "Ahi Şerafeddin Ewkaf in Ankara (XVI-XIX. Centuries)", *Journal of History and Future*, 9/3 (September 2023), pp. (521-539)

Abstract

The ewkaf, which are the most important mutual aid institution of Islamic societies, came to the fore with the policies they implemented during the Ottoman period. Ewkaf policies implemented in various fields were sometimes created by the sultans or those working in their service, and sometimes by members of the reaya. It is known that the Ahi Şerafeddin Ewkaf discussed in the study were established in Ankara in the XIVth century. Besides that, these ewkaf; It was further expanded during the Ottoman period and became a social complex consisting of a mosque, zawiya, tomb, kitchen, and other structures. The income sources of the mentioned complex were obtained from the lands spread over wide areas and commercial structures. Although there is some information in the literature about the personality of Ahi Şerafeddin, the information about her family and foundations is more limited. The presence of sayyids among family members in the Ottoman period made them more distinguished. The fact that the family members holding the management authority in Ahi Şerafeddin Ewkaf are both from the ahi lineage and the sayyid lineage made them prominent and notable figures of the society.

While some people from this versatile family, who belonged to the notables of Ankara, served in the ilmiye, bureaucracy and military, some people worked in the trade and agriculture sectors. This study will deal with what kind of duties the multi-faceted family members held in Istanbul and Ankara, the activities of their foundations, from Ankara Sharia registries, cadastral registers and archive documents.

Key Words: Ottoman society, Ankara, Ahi Şerafeddin, Ewkaf

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynayan ahilik¹, erken dönem devlet ve toplumunda önemli rol oynamış, ancak mutlakiyet ve merkezîyetçiliğin artmasıyla devletin kendi denetimi altına girmiş bir yapıdır. Kuruluş döneminde varlıkları bilinen Ahîyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum, Bacıyân-ı Rum ve Gaziyân-ı Rum olarak nitelendirilen gruplar,

1 Ahilik üzerine; A. Tevhid'in "Ankara'da Ahiler Hükümeti", F. Köprülü'nün *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Anadolu'da İslamiyet, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* kitapları dışında "Ankara ve Ahiler" isimli makalesine bakılabilir. Ayrıca O. N. Engin'in kapsamlı eseri *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, F. Taeschner'in "İslam Ortaçağında Fütüvve Teşkilatı", "Akhi Baba", "Türk Ahiliği" bilinen çalışmalarıdır. Bu önemli çalışmalar dışında M. Cevdet'in *İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği*, C. Cahen'in "İlk Ahiler Hakkında", N. Çağatay'ın, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* çalışmaları oldukça kıymetlidir. Yakın zamanda A. Y. Ocak'ın, "Türkiye'de Ahilik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış", M. Bayram'ın; *Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi*, "Ahi Evran Kimdir", "Anadolu Selçuklu Devrinde Anadolu Bacıları Örgütünün Kurucusu Fatma Bacı Kimdir" makaleleri, Yine A. Erdoğan'ın, *Ankara Ahileri* konuyla ilgilidir. Son dönemde ahiler ve ahilik üzerine çalışan M. A. Hacıgökmen'in; Ahiler Şehri Ankara, "Ankara'da Ahi Hakimiyeti", "Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyân-ı Rum Hakkında Bir Araştırma" isimli çalışmaları ve A. Mughaddam'ın 13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji isimli doktora tezi konunun farklı yönlerini vurgulamaktadır. Seyyidler üzerine Mehdi Çiftçi'nin, "Baba-Oğul Ankaralı İki Nakîbüleşraf ve Meşihat Arşivi'ndeki Nakîbüleşraf Defterleri" ve "Ankaralı Nakîbüleşraf ve Meşihat Arşivi'ndeki Nakîbüleşraf Defterleri", çalışmaları dikkat çekicidir.

devletin merkezileşmesi sonrasında kentlerde birer esnaf loncası örgütüne dönüşmüşlerdir².

Ortadoğu- İslam toplumunun kurumları, dini ve manevi dayanaklarla sürdürüldüğünden mesleki oluşumlarda izleri görülmektedir. Bu yüzden her meslek loncasının başında manevi ve dini yetkiyi temsil eden bir ahi şeyhi bulunuyordu³. Ahilerin Anadolu'da teşkilatlanması, Evhadüddin-i Kirmani'nin ve halifelerinin çok sayıda tekke ve zaviye yaptırmasıyla gerçekleşti. Zamanla bu durum; Selçuklu sultanları I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubad'ın fütüvvet teşkilatına katılmalarıyla kendini gösterdi⁴.

Ahi Evran (Şeyh Nasrüddin Mahmud) hükümdarların büyük destek ve himayeleri ve tasavvufi düşüncede fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekkelere gelip giden müritlerini eğitti. Ahi Evran'ın teşkilatlandığı ahi şeyhleri; meslek gruplarına eleman yetiştirme, pazardan temin edilen hammaddenin ustalara dağıtma, üretilen ürünlerin lonca kurallarına uyup uymadığını denetleme, lonca kurallarına uymayanları cezalandırma, anlaşmazlık durumlarında malların niteliğinin belirleme, pazar fiyatlarını belirleme yetkilerine sahipti. Lonca mensuplarının her bir ferdinin fütüvvetnâmenin doğruluk, dürüstlük esaslarına bağlı olarak elini, sofrasını ve kapısını açık; gözünü, dilini ve belini bağlı tutması istenmiştir⁵. Bahsedilen bu dini ve ahlaki erdemler güçlü merkeziyetçi devlet yapısının ortaya çıkmasından önce uygulanırken, daha sonraları bu türden kontrol faaliyetleri devlet tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır⁶.

Toplum üzerinde yönlendirici etkiye sahip ahilik, şeyhleri vasıtasıyla hem şehirlerde hem de kırsal bölgelerde teşkilatlandılar. Ahi şeyhleri, Anadolu Selçuklu Devleti'nin güçlü olduğu devirlerde yukarıda ifade edilen görevleri icra ederken, merkezî otoritesinin dağılmaya başladığı dönemlerde sadece esnaf grubu olarak değil, aynı zamanda şehir hayatında düzeni tesis eden gruplara dönüşmüşlerdir. Anadolu'da çeşitli bölgelerde karşımıza çıkan ahi gruplarından özellikle Ankara Ahileri şehirde sayıca daha fazla ve daha yoğun bir siyaset takip ettiler⁷. Bu yüzden ahilik hakkında yaptığı çalışmasında Moghaddam, Anadolu ahiliğinin kurucu unsuru olarak Ankara'da Ahi Şerafeddin ve Konya'da Ahi Türk ailelerini göstermektedir. Aynı yazarın başka bir çalışmasında; ahilerin köy, kasaba ve şehirlerde gariplere yardım etme, yemek yedirme, ihtiyaçlarını giderme ve onları zalimlerin elinden kurtarma çabalarını vurgulamaktadır⁸.

a-Ahi Şerafeddin'in Hayatı

Araştırmanın öznesini teşkil eden Ahi Şerafeddin Muhammed⁹, Hoy şehrinde yaşamış

2 H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600)*, 2004, 158.

3 H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu, a.g.e.*, 158.

4 A. Yaşar Ocak "Zaviyeler" *Vakıflar Dergisi XII*, 2000, 185.

5 S. Bayram "Ahilik ve Bir Ahi Şeceresi", *Belleten C. LVIII(222)*, 1994, 301.

6 H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu, a.g.e.*, 159.

7 Z. Kazıcı. "Ahilik", *TDVİA. I* 1988, 541.

8 A. R. Moghaddam. *13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik, a.g.e.*, Aynı yazar. "Anadolu Ahiliği Bağlamında Anadolu'da Ahilik a.g.e.", 407-418.

9 Ahi Şerafeddin'in hayatı ve vakıfları hakkında M.A. Hacıgökmen ve A. Erdoğan'ın *Ankara Ahileri* dışında, *Şehr-i Kadim Ankara* isimli kitaplarında sınırlı bilgi vardır. A. R. Moghaddam'ın *13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji* isimli çalışması ise ahiliğin Anadolu'ya gelişini ve Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı kuruluşundaki rolünü ele almaktadır. Aynı

ve Arapların Ahi Ali Bessak denilen kişi olmalıdır. Dedesi fütüvvet ehli Hasan el-Caferî, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın (ö.588/1192) davetiyle Anadolu'ya gelmiştir. Aile ile ilgili şecere tespit edilerek daha önce yayımlanmıştır. Yayımlanan 80 satırlık şecerenin bazı kısımları kopmuş olduğundan tarihi açıdan daha güvenilir olan kısımlar, belgenin yazılış tarihine daha yakın olan kısımlarıdır. Bu verilere göre Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsameddin Hüseyin H.695/M.1296 yılında 72 yaşındayken vefat etmiştir¹⁰.

Yaşadığı dönemde Ahi Şerafeddin Muhammed'in, Orta Anadolu beyi Emir Eretna'nın naibliğini yaptığı bu sırada hem ahilerin şehirdeki öncüsü hem de bölgenin siyasi ve askeri sorumlusu olduğundan bahsedilmektedir¹¹. İzahlara bakılırsa Ankara ahileri, Moğol otoritesine bağlı kalarak, bölgelerinde ortaya çıkabilecek siyasi ve askeri olayları kontrol altına almaya çalışmışlardır. Onların amaçları devlet otoritesinin çöktüğü dönemde ortaya çıkan karışıklıkları engellemek, düzen tesis etmek olarak nitelendirilmelidir¹².

b-Ahi Şerafeddin Evkafı

Ankara ahileri idari ve sosyal açılardan toplumun ihtiyaçlarını belirleyerek vakıflar kurdular. Toplumun dini-ahlaki seciyelerini yükseltmeyi ve sosyal dayanışmayı pekiştirmeyi hedefleyen ahiler, kendi bölgelerinde kurdukları vakıflarla hizmetlerini İslam hukukuna göre ebedileştirdiler. Bu sayede vakıf tesislerinin kuruluşunun üzerinden yüzyıllar geçse bile günümüze kadar gelmeyi başarabildi.

Ahi Şerafeddin Muhammed'in yaptırmış olduğu vakıf binaları belgeler ışığında külliye niteliği taşımaktadır. Şimdiye kadar Ahi Şerafeddin Evkafı bünyesinde sadece cami, zaviye ve türbe olduğu bilinmekteydi¹³. Oysa mahkeme kayıtları gösteriyor ki Arslanhane Cami¹⁴, zaviye ve türbeden başka bu yapıların hemen yanı başında bir han ve yemek pişirilen bir imaret vardı. Yemek pişirilen imaretin olması, Ankara tarihi açısından meseleye tekrar bakmayı zorunlu kılmaktadır. Çünkü yapılış tarihi bakımından Ahi Şerafeddin Evkafı içerisindeki imaret, Ankara'nın ilk imareti olma özelliğini göstermektedir¹⁵. Külliye

yazar, "Anadolu Ahiliği Bağlamında Anadolu'da Ahilik ve Seyyid Ahi Şerafeddin" isimli çalışmasında Ahi Şerafeddin'in Anadolu Ahiliğindeki rolünü ortaya koymaktadır. Bahsedilen çalışmalar dışında S. Eyice'nin "Ahi Şerafeddin Camii", H. Acun- U. İnci'nin kaleme aldıkları "Ahi Şerafeddin Zaviyesi" makaleleri vardır. Çalışmalarda Ahi Şerafeddin'in bir ahi şeyhi olduğu, Ankara'da yoğun olarak ahilerin yaşadığı vurgulanırken onların siyasi yönlerine değinilmiştir. Sanat tarihi ve mimarlık tarihçileri ise vakfın mevcut yapıları üzerinden konuyu ele almışlardır.

10 S. Bayram "Ahilik...", *a.g.m.*, 295; A. R. Moghaddam.. 13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik, *a.g.e.*, 98; Aynı yazar, "Anadolu Ahiliği Bağlamında...", *a.g.m.*, 414.

11 M. Ali Hacıgökmen. *Ahiler Şehri Ankara*, *a.g.e.*, 33.

12 A.R. Moghaddam. *13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik*, *a.g.e.*, 153.

13 S. Eyice "Ahi Şerafeddin Camii", *a.g.m.*, 531; Ayrıca bk. S. Bayram "Ahilik...", *a.g.m.*, 503.

14 Ankara Salnamesi'nde Ahi Şerafeddin Camii; "kadim gayet musanna' oymalı kapısı mevcuttur. Minaresi tek tuğladan olup alt kısımları Roma ve Bizans devirlerine ait harabeler enkazıyla yapılmıştır. Cami-i şerifin hey'et-i aslıyyesinde üzeri sakaf örtülü olup dahilinde beherinin yek-diğerine olan mesafesi beşer arşun" olmak üzere dört sıradır. Kaydın devamında "...mevcut tavan ve civarında tarz-ı mi'mâri atik-i İslamiyeyi gösterir nukuş-ı latife vardır" denilmektedir (AVSR 1325, 130).

15 Şimdiye kadar Osmanlı devrinde Ankara'da kurulduğu bilinen tek imaret Karacabey İmareti'dir. Oysa Ankara sicilleri ve evkaf defterleri şehirde farklı dönemlerde kurulmuş ayende ve revendeye hizmet etmiş mutfakların olduğunu ortaya koymaktadır. Karacabey İmareti'nden başka Hüseyin Gazi Tekkesi'nde imaret bulunmaktadır (AŞS. 16/702: 1080; AŞS. 25/711: 893; AŞS.78/764: 103; AŞS. 86/772: 442).

içerisindeki imaret ve han bugün yoktur. Zaviye binasından günümüze sadece dış kapı kalmıştır¹⁶.

Ahi Şerafeddin Vakfı yapılarının şehirdeki konumunu Arslanhane Camisi'ne göre izah etmek daha doğru olacaktır. XIX. Yüzyıla kadar Ankara şehir merkezinde ticaretin yoğun olarak Bedesten ve etrafındaki hanlarda yapıldığı göz önüne alındığında Ahi Şerafeddin yapılarının ticaret bölgesinin merkezinde olduğu görülecektir¹⁷.

At pazarında Ahi Şerafeddin Evkafı'na ait Arslanhane Mahallesi'nde inşa edilen caminin ahşap minberindeki kitabede, Mesud bin Keykavus (II. Mesud) yazılıdır¹⁸. Yapıldıktan kısa süre sonra harap olmuş olan caminin, Ahi Hüsameddin ve Ahi Hasan tarafından tamir ettirildiği minberinden anlaşılmaktadır¹⁹. Dikdörtgen şeklindeki caminin doğu ve batı yönünde iki kapısı vardır. Yapımında Roma ve Bizans dönemine ait işlenmiş malzeme kullanılmıştır. Öte yandan minberde bulunan kitâbe, bir inşa kitabesidir. Söz konusu kitâbe yapının, fütüvvet ve mürüvvet sahibi kardeşler (Ahi Hüsameddin ve kardeşi Hasan) tarafından inşa edildiğini yazmaktadır²⁰.

Arslanhane Camii'nin kuzeydoğusunda bulunan türbede Ahi Şerafeddin Türbesi içerisinde Ahi Hüsameddin ve Ahi Hüseyin de medfundur. Erdoğan'ın ifadesiyle Etnoğrafya Müzesi'nde teşhir edilen ahşap sandukada; "...cömertlerin babası, Müslümanların, İslam'ın ışığı, Hakk'ın ve dinin övdüğü, Ahîlerin büyüğü, mürüvvet ve fütüvvet sahibi, sultanın delili, iftihâr-ı âl-i Resûlullâh, seçilmiş Es-Seyyid eş-Şehîd, rahmete kavuşmuş Hüsâmeddin oğlu Muhammed..." kaydı mevcuttur²¹. Türbenin güney cephesindeki Arapça kitabede ise; "...bu imâret lütüfkâr Rabbi'nin rahmetine muhtaç olan zayıf kul Ahi Hüsameddin el-Hüseynî oğlu Muhammed- Allahu Teâlâ, Hz. Hüseyin, onun kardeşi, cediti, babası, annesi ve evladı hürmetine- onun dünyada ve Ahirette kalbini nurlandırсын. H.731/M.1331 yılında yapılmasına başlandı..." yazılıdır²². H.1295/M.1878 tarihli Ankara Salnamesinde "ahilerden Ahi Şerafeddin ve Ahi Hüseyin dahi camileri kurbünde mahsus olan türbelerinde garîk-i lücce-i rahmet" olmuşlardır denilmektedir²³.

c-Seyyidlik Meselesi ve Ahi Şerafeddin Nesli

İslam tarihinde Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatma'nın, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin vasıtasıyla devam eden soyundan gelenler için seyyid ve şerif tabirleri kullanılmaktadır. Seyyidler, İslam toplumlarında rencide edilmeden, hürmet gördüklerinden incelenen

Ankara'da bir başka imaret ise Hacı Bayram-ı Velî Vakfı imaretidir (C. EV. 350/17764). Bu durumda belgelerden öğrendiğimiz Ahi Şerafeddin Evkafı'nın küçük imareti tarih sıralamasına göre en erken tarihli olanı olmalıdır (EV. MH. TİK. 115/01).

16 COA. EV. MH.TİK. 115/01

17 Ö. Ergenç. "Osmanlı Klasik Dönemindeki Eşraf ve Ayan Üzerine Bazı Bilgiler, *Osmanlı Araştırmaları* III, 1995, 159.

18 R. Özdemir. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, 1986, 124.

19 S. Eyice, "Ahi Şerafeddin Camii", *a.g.m.*, 532.

20 A. Erdoğan. *Ankara Ahileri ve Eserleri*, Ankara, 2011, 33.

21 A. Erdoğan *Ankara Ahileri*, *a.g.e.*, 32; Aynı yazar *Şehr-i Kadîm*, *a.g.e.*, 295.

22 A.R. Mukaddem, "Anadolu Ahiliği Bağlamında...", *a.g.m.*, 114.

23 Ankara Vilayeti Salnâme-i Resmîyesi (*AVSR* 1295, 121).

dönemlerde seyyid ve şeriflere olan hürmet daha da artmıştır. Devrin yazılı kaynaklarında kendilerini göstermeye başlayan seyyid ve şerifler statüleri ve asaletlerinin görünürlük kazanmasıyla maddi ve manevi anlamda bazı ayrıcalıklardan yararlanmışlardır²⁴.

İslam tarihinin ortaya çıkardığı bu ilginç soy aristokrasisinin Osmanlı çağına ve sahasına yansıyan macerası, diğer devletlerden farklı değildir. Osmanlı yöneticilerinin ve toplumun seyyid ve şeriflere gösterdiği saygının birtakım faydaları da vardı. Özellikle yeni fethedilen bölgelerde seyyidler, kimi zaman yeni yerleşim yerleri kurarak İslam dininin ve devletin gücünün yerleşmesine katkıda bulundular. İskânda öncülük etme ve şenlendirme hususlarındaki faydalarından dolayı seyyidler, devlet tarafından ödüllendirildiler²⁵. Bununla birlikte seyyidlerin büyük vakıfların yönetimlerinde ön plana çıkmaları Âl-i Resûl'e gösterilen saygıdır.

Osmanlı devrinde iktisadi anlamda seyyid ailelerine ve seyyidlerin kurdukları vakıflara bazı ayrıcalıklar, vergi muafiyetleri verildiği bilinmektedir. İnalçık'a göre onların vergi muafiyetinin çeşitli boyutları vardır²⁶. Nitekim bazı mahkeme kayıtları aile mensuplarının avarız vergilerine dahil edilmediklerini göstermektedir. Kimi belgelerde ise resm-i bennak ve resm-i esb'ten muaf oldukları görülmektedir²⁷. Demek ki ilim ehline gösterilen saygı; *hâne-i gayr ez-avâriz* sayılmalarına yol açtı. Öte yandan yine Osmanlı devrinde ulemâ içerisinde yer alan seyyid ve şeriflerin vakıflarına aylık, altı aylık veya yıllık tahsisatlardan pay ayrılıp, özel ihsanlarda bulunuldu²⁸. Bu durum seyyidlerin maddi anlamda kötü durumda olmalarını, sıradan işlerle uğraşmalarını Osmanlı yöneticilerinin tasvip etmediğini göstermektedir²⁹.

Halkın sevgisine mazhar olan Ankaralı Ahi Şerafeddin ailesi bir seyyid ailesi olarak ayrıcalıklı konuma sahip olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır³⁰. Ailenin ayrıcalıklı konumu Osmanlı sicillerinin arttığı XVII. Yüzyıldan itibaren takip etmek mümkündür. Aynı şekilde Anadolu Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı devirlerinde nakibü'l-eşraflık kurumu olmadığından kayıtlarda seyyidlik vurgusu da yapılmamış olmalıdır. Oysa, XVII. Yüzyıldan itibaren Ahi Şerafeddin neslinden gelenlerin *Seyyid* oldukları vurgusu öne çıkmaktadır³¹.

-
- 24 A. Işık, "Kızılbaşlıkla İtham Edilen Bir Nakibü'l-Eşraf Seyyid Mahmut Efendi'nin Hayatı ve Şeceresi", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2, 387; R. Kılıç, *Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler*, a.g.e., 12.
- 25 Ö. L. Barkan "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi* S. II 1942, 284.
- 26 H. İnalçık "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, 1993, 52.
- 27 R. Kılıç, *Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler*, a.g.e., 2013, 100.
- 28 M.S. Küçükbaşçı "Seyyid", *TDVİA*. XVII, 2009, 42.
- 29 Evâsıt-ı Şa'ban 1100/Mayıs-Haziran 1689 tarihinde Ahi Şerafeddin Evkafı yöneticisi Seyyid Fethullah; "...asitânedemr aldım" diyerek Ankara'daki Yeşil Ahi Zaviyesi yönetimine el koymuştur (AŞS. 70/756: 163).
- 30 Osmanlı çağında Ankara'da yaşayan seyyid ve şeriflerin nitelik ve niceliği hakkında yapılan bir çalışmada onların Ahi Hacı Murad, Hacı Musa ve Koçhisar Mahallelerinde ikamet ettikleri, çevre köylerde ise Karadere, Karaburçak, Hasanoğlan, Üçyer, Orta, Kızılçukur, Kayaş, Alaca, Saray, Bağlum ve Çubukabad'da yerleşik oldukları vurgulanmaktadır Bk. Sevda Fişne (2013), *Osmanlı Dönemi Ankara'sında Sosyo- Ekonomik ve Demografik Açından Seyyide ve Şerifeler*, 14.
- 31 AŞS. 90/780; 25-26.

Örneğin evası-ı Ramazan 1103/Mayıs-Haziran 1692 tarihinde Seyyid Şeyh Mehmed, Çubukâbâd Kazası'ndaki Şeyh Elvan Zaviyesi'nin yönetimine atandı³². Yine başka bir örnekte Ahi Şerafeddin neslinden gelen bir mütevellinin; “*biz sâdâtız, biz mecidiz, evlâd-ı vakıftanız*”³³ diyerek eşraftan ve aynı zamanda seyyidlerden olduklarını vurgulama ihtiyacı duymaları kimliklerinin bilinmesi açısından önemlidir³⁴.

İlmiye içerisindeki yüksek makamlara terfi eden, halk arasından itibarlı ve sözü geçen kişiler atanırken, seyyid olarak Ahi Şerafeddin ailesi de unutulmadı. 29 Rebi'ü'l-âhir 1137/15 Ocak 1725 tarihinde Ahi Şerafeddin Evkafı'nın mütevellisi aynı zamanda Ankara'nın nakibü'l-eşraf kaymakamı fahrü'l-müderrişin Es-Seyyid Abdülhâdi Efendi b. Es-Seyyid Mehmed Efendi idi³⁵. Kılıç ve Çiftçi'ye göre nakiplik ve nakibü'l-eşraflık kalıtım yoluyla geçtiği için ailenin konumu zaman içerisinde belirleyiciliğini korumaktadır³⁶.

Seyyidlerin asil soylarına uygun meslek olarak ilmiye³⁷ öne çıkmakta ise de Ahi Şerafeddin soyundan gelenler bu sınıfın dışına da taşmıştır. 15 Cemâziye'l-âhir 1100/6 Nisan 1689 tarihinde Ahi Şerafeddin ve Yeşil Ahi Vakfı'nı beraber yöneten Seyyid Mehmed'le ilgili yapılan şikâyet; “...*kâh mülâzımda ve kâh mansıpta ve niyabette olub vakfa külli gadr etmekte...*” olduğu ifade edilerek önemli görevlerdeki bu kişinin İstanbul'da ikamet ettiği vurgulanmaktadır³⁸. Belge her ne kadar Seyyid Mehmed'in vakıf yönetimiyle yeterince ilgilenmediği gerekçesiyle yazılmış olsa da onun hem iki vakfın mütevellisi bir seyyid olması hem de ilmiyeden olması konumuz açısından önemlidir.

Ahi Şerafeddin soyundan gelen kişiler Osmanlı devrinde idari ve askeri görevler de aldılar³⁹. Maliyeden Müdevver 9 numaralı defterde yapılan incelemede Ankara Kazası'nda isminde ahi bulunan onlarca tımar sahibi vardır⁴⁰. Aynı şekilde aile üyeleri ilmiye ve askeriyeden başka bürokrasi kaleminde de istihdam edildiler. H.1189/1775-1776 yıllarında Ahi Şerafeddin Evkafı mütevellisinin Âsitâne-i aliyyede *Saray-ı Cedîd Bazarbaşısı* Es-

32 AŞS. 72/762; 481.

33 AŞS. 90/780; 25-26.

34 XVII. yüzyıl ilmiye sınıfı içerisinde Ankara Kazasından önemli kişiler vardır. Örneğin kadılık görevinden sonra nakibü'l-eşraf olan Seyyid Ankaravî Mehmed Emin Efendi, bu görevinden sonra 1686 yılında Şeyhü'l-islamlığa getirilirken, aynı soydan gelen Ankaralı seyyidler belirli makamlara taşmıştır. Nitekim Seyyid Ankaravî Mehmed Emin Efendi'nin soyundan(oğlu) Debbağzâde Seyyid Mehmed Efendi, 1656 yılında nakibü'l-eşraf tayin edilmiştir. Bk. R. Kılıç, *age.*, s.138). Söz konusu Debbağzâde Seyyid Mehmed Efendi'nin babasının vefatıyla 1687 yılında şeyhü'l-islamlık görevine getirildiği, Ankaralı müderriş Nefeszâde Seyyid Abdurrahman Efendi'nin ise 1698 yılında nakibü'l-eşraf olarak atandığı görülür Bk. E. Yakut, *Şeyhülislamlık*, 16. M. Çiftçi, “Baba-Oğul Ankaralı İki Nakibüleşraf ve Meşihat Arşivi'ndeki Nakibüleşraf Defterleri”, *I. Uluslararası Ankara Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, 63; Aynı yazar bk. “Ankaralı Nakibüleşraflar ve Meşihat Arşivi'ndeki Nakibüleşraf Defterleri”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 32(3), 700.

35 AŞS. 101/787: 130.

36 R. Kılıç, *Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler, a.g.e.*, 111; M. Çiftçi, “Ankaralı Nakibüleşraflar”, *a.g.m.*, 699.

37 M. Çiftçi, “Ankaralı Nakibüleşraflar...” *a.g.m.*, 699.

38 AŞS. 70/756: 163.

39 12 Rebi'ü'l-âhir 1159/4 Mayıs 1746 tarihli belgede Ahi Şerafeddin Evkafı mütevellisi Bostânî Mehmed'in İstanbul'da görevde olduğu belirtilmiştir.

40 Maliyeden Müdevver Defterler: MAD. 9.

Seyyid Ahmed Ağa b. Ali olduğu ifade edilmektedir⁴¹. Yine 17 Receb 1235/30 Nisan 1820 tarihinde İstanbul'daki vakıf mütevellisi *teberdarân-ı zülüflüyandan* Seyyid Ahmed b. El-hâc İbrahim'in olması şikâyet sebebiydi. Zaman içerisinde Seyyid Ahmed b. El-hâc İbrahim'in, Âsitâne-i aliyyede ikâmet ediyor olması, Es-Seyyid Halil Efendi'yi vekil olarak atmasına yol açmış ve bu yüzden vakfın işleyişi sekteye uğramıştı⁴².

Ahi Şerafeddin neslinden gelen kişilerin isimlerinin önünde sayı gereği XVII. Yüzyıldan itibaren Seyyid unvanı kullanılmıştır. Bir davada; Es-Seyyid Ramazan Ağa, Es-Seyyid Ali Bey, Es-Seyyid Hüseyin Ağa, Es-Seyyid Süleyman Ağa, Es-Seyyid Sefer Bey, Es-Seyyid Ahmed Ağa, Es-Seyyid Hüseyin Çelebi, Es-Seyyid İbrahim Çelebi, Şaban ve Es-Seyyid Paşa Bey, Es-Seyyid Ali ve diğer Şaban, Es-Seyyid İdris, Es-Seyyid Mahmud ve Es-Seyyid Hasan'dan bahsedilmesi ailenin genişliğine ve şehirde hatırı sayılır kişiler olduklarına işaret etmektedir⁴³. Benzer şekilde seyyid soyundan olup hem Ahi Şerafeddin Evkafı'nı hem de bölgedeki diğer vakıfları yöneten Seyyid Fethullah, Seyyid Şeyh Mehmed, Seyyid Ahmed, Seyyid Mustafa ve Seyyid Halil'in isimleri tespit edilebilmektedir⁴⁴.

Witteck'in belirttiği gibi, beylikler döneminden itibaren şehirde bir nevi yerel otorite oluşturan ahilerin⁴⁵, bir kısmı ilmiye, askeriye, kalemiye sahalarında diğer bir kısmı da ticaret ve tarım sahasında faaliyetler yürütmüşlerdir. Ahi Şerafeddin ailesinin verilen bu tespite uyduğunu söylemek yanlış olmaz. Örneğin şehir merkezinde reaya sınıfına mensup ticaretle uğraşan ahiler -şeyhleri Ahi Evran gibi- şehrin ticari hayatını ellerinde tuttular⁴⁶.

Çeşitli mesleklerle meşgul olan ahilerden bazıları seyyid soyundan geldiklerini vurgulama ihtiyacı duymazken, bazıları da tam tersine bunu vurgulama ihtiyacı duymuşlardır. Burada şu soruyu tekrar sormak gerekmektedir. Daha erken tarihli Ahi Şerafeddin şeceresinde ailenin seyyid olduğu belirtilmezken aynı soydan gelen kişilerin XVII. Yüzyılda seyyid olduklarını resmi kayıtlara kaydettirmeleri neden kaynaklandı? Sorusu önemlidir.

d- Mali Açıdan Ahi Şerafeddin Evkafı

Kuruluş devrinde şehirlerde ve kırsal bölgelerde karşımıza çıkan ahiler, kurdukları zaviyelerle şehirlerin ve kırsal bölgelerin gelişmesinde etkili oldular. Ahi zaviyelerinin Batı Anadolu'da (Bursa, Kütahya, Menteşe, Aydın, Karahisar-ı Sahib ve Hamid Sancaklarında) yoğun olarak görülmesi, Osmanlı yönetimini sağlamlaştırdı⁴⁷. Devletin kuruluşunda ahiler Padişahlarla birlikte seferlere katıldılar, Padişahlar onların elinden kuşak kuşandıklarından

41 Aile üyeleriyle ilgili başka bir örnekte, 10 Cemâziye'l-âhir 1196/23 Mayıs 1782 tarihine aittir. Bu tarihte vakıf mütevellisi Es-Seyyid Ahmed Ağa'nın İstanbul'da görev yaptığı belirtilmiştir. Bk. AŞS. 172/858: 186.

42 AŞS. 164/850: 196.

43 AŞS. 67/753: 280.

44 AŞS.70/756: 163.

45 M. A. Hacıgökmen. *Ahiler Şehri.., a.g.e.*, 42.

46 S. Bayram. *Ahi Evren ve...*, a.g.m., 80.

47 İ. Yiğit. "Ahiliğe Farklı Bir Bakış: XVI. Yüzyıl Türkiye'sinde Ahi Adlı Yerleşmeler ve Zaviyeler", *Ahiliğe Genç Bakışlar*, 2012, 38.

(Murad Hüdavendigâr), bu durum ahi-devlet ilişkisini vurgulamaktadır⁴⁸.

Vakıf müesseseleri toplumun ihtiyaçlarından doğduğundan, onların kurulduğu yerler, o bölgelerin taleplerini göz önüne sermektedir. Bilindiği gibi *ihtiyaç varsa vakıf vardır* düsturu camilerin, mescitlerin veya zaviyelerin kuruluşuna kaynak teşkil etti⁴⁹. Ahi Şerafeddin'in vefatından sonra, vakfın yönetimi oğlu Ahi Ali Paşa ile devam etti. Örneğin Padişah Murad Hüdavendigâr döneminde vakıf yönetimi Seydi Hüsam'dadır. Daha sonra oğlu Ahi Cihanşah, Sarracbaşı oğlu Mirza Bey, Mustafa b. Mehmed, İbrahim b. Hasan'la yönetim sürmüştür⁵⁰. Onun hakkında, 1720 tarihli III. Ahmed'in fermanında; "...emirlerin emiri, soyu temiz, itibar sahibi, ulu insan, hürmet ve kadir sahibi, sabırlı ve haşmetli..." ifadeleri kullanılmıştır⁵¹.

Ahi Şerafeddin Evkafı'nın akaratı kırsal bölgelerden ve şehir merkezinden elde ediliyordu. Çubukabâd Kazası'ndaki Başsemer, Kargısemer, Dodurga ve Bayındır köyleri ve Balâ Kazası'ndaki Balgat Köyü'nden elde edilen kırsal gelirler vardı⁵². M.1463 yılı tahririnde söz konusu dört vakıf köyünün gelirleri 12.705 akçe, kayıtlı toplam vakıf reâyâsı sayısı ise 191'di. 1530 yılına ait diğer bir tahrirde ise vakıf köylerin gelirleri 23.619'e, 1571 yılında ise ait 29.833 akçeye yükseldi⁵³. Son olarak 13 Rebi'ü'l-evvel 1250/20 Temmuz 1834 tarihinde vakıf geliri 30.298 akçe kaydedilmiştir⁵⁴.

Ankara ahileri, Çubukabâd Kazası'nda etkili bir gruptu. Ahi Şerafeddin Vakfı'nın Çubukabâd Kazası'ndaki köyleri nüfus bakımından en kalabalık yerleşimlerdi. 1571 yılına ait tahrirde Çubukabâd Kazası'nın köylerinde yaşayan reaya ortalaması 10-15 kişi civarında iken, vakıf köylerinde bu sayı çok daha yüksekti. Çubukabâd Kazası'ndaki Başsemer vakıf köyünde 148 vakıf reayası yaşıyor ve 4.877 akçe vergi toplanıyordu⁵⁵. Yine vakıf köylerinden Bayındır Karyesi'nde yaşayan 120 reaya 3.604 akçe⁵⁶, 182 reayanın yaşadığı Kargısemer Köyü halkı 8.525 akçe vergi ödüyordu⁵⁷. Öte yandan bölgenin en kalabalık vakıf köyü ise Dodurga idi. Burada 266 vakıf reayası kayıtlı olup bunlardan, vakfa 9.607 akçe tahsil edildi⁵⁸.

Vakıf köylerinin nüfusu her dönemde yüksekti. XIX. yüzyılda, vakıf köylerinden Kargısemer ve Dodurga'da nüfus hemen hemen aynı iken, Başsemer'de 128'den 148'e, Bayındır Köyü'nde 104'ten 120'ye çıktı⁵⁹. XVI. yüzyıl vergi kayıtları vakfın gelirlerinde ciddi bir artışın olduğunu özetlemektedir. Ahi Şerafeddin Evkafı köylerinin nüfusunun

48 A.R. Moghaddam. *13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik, a.g.e.*, 157.

49 H. M. Günay. "Vakıf", *TDVİA*. 42, 2012, 483.

50 AŞS. 222/860: 319.

51 A. Erdoğan *Şehr-i Kadîm...*, a.g.e., 244.

52 AŞS. 174/908: 252.

53 *TD. 558 Numaralı Ankara Evkaf Defteri (979/1571)*, 68b.

54 AŞS. 236/922: 354.

55 *TD. 558 Numaralı Ankara Evkaf Defteri (979/1571)*, 68b-69a.

56 *TD. 558 Numaralı Ankara Evkaf Defteri (979/1571)*, 70a.

57 *TD. 558 Numaralı Ankara Evkaf Defteri (979/1571)*, 69b-70b.

58 *TD. 558 Numaralı Ankara Evkaf Defteri (979/1571)*, 72a.

59 *TD. 558 Numaralı Ankara Evkaf Defteri (979/1571)*, 68b.

bu kadar yüksek olması, vakıf reayasının ayrıcalıklardan kaynaklanan bir durum gibi gözükmektedir.

Vakfın, Çubukâbâd Kazası'ndaki dört köyden başka; Ankara'nın batısında Balgat⁶⁰, Bayındır, Farih, Çoğal köylerinin öşürlerini topladığı belgelerden anlaşılmaktadır⁶¹. Öte yandan vakfın Ankara şehir merkezinde ikamet eden gayr-i müslim vakıf reayası da vardı⁶². Ahi Şerafeddin Evkafı'nın şehir içindeki mülkleri arasında; değirmen⁶³, dükkan⁶⁴, arsa⁶⁵ ve evlerinden⁶⁶ bahsedilmektedir. Şer'îye sicillerindeki kayıtlar, XVII. yüzyılda vakfın küçük çaplı mali dalgalanmalar geçirdiğini de göstermektedir⁶⁷. Bu süreçte kırsal gelirler olarak ifade edilen arazi gelirlerinin küçük aksamalar dışında düzenli toplandığını varsaymak gerekir.

Vakfın şehir merkezindeki yapılardan elde ettiği kira gelirleri bazı dönemlerde düşmüştür. XVII. yüzyıl ilk yarısında Ankara'da yaşanan Celali eşkıyalığı, şehirde uzun yıllar devam eden durgunluğun, mali bozukluğun temelini oluşturmuştur. Bu dönemde karışıklıklardan etkilenerek gelir kaybına uğrayan vakıfların sayısı oldukça fazladır⁶⁸. Celali olaylarının yarattığı yıkım sonrasında vakıfların yüksek meblağlara ulaşan tamirat masraflarını karşılamakta zorlandıkları görülmektedir⁶⁹. XVII. Yüzyılın ilk yarısında zarar gören vakıfların tamir ettirilerek toparlanması zaman almıştır⁷⁰.

Vakfın mülklerinden tahsil edilen gelirler, önce Ahi Şerafeddin Külliyesi içerisindeki yapılara harcanmakta, geriye kalan kısım yarı aile vakfı olmasından dolayı aile fertlerine dağıtılmaktaydı. Çünkü Ahi Şerafeddin Evkafı'nın yarı aile vakfı olması, aile üyelerine düzenli olarak gelirlerden pay dağıtılmasını sağladığı gibi aile şeceresinin unutulup gitmesini de engelledi⁷¹. Nitekim 5 Zilhicce 1279/24 Mayıs 1863 tarihinde vakıf mütevellisi Es-Seyyid Ali b Osman; 1276, 1277 ve 1278 yıllarına ait 50.573 kuruşluk gelirden, giderleri düşükten sonra geri kalan payı, Ahi Şerafeddin soyundan 13 hissedara pay etti⁷². Benzer şekilde, 3 Zilhicce 1326/27 Aralık 1908 tarihinde vakfın 24.000 kuruş öşür hasılatının, 21.000 kuruşu masraf olarak düşülerek geri kalan 3.000 kuruş personele, cami, türbe tamirine ve evlâd-ı

60 TD. 558 Numaralı Ankara Evkaf Defteri (979/1571), 32a- 39b-108a.

61 M. Ali. Hacıgökmen, *Ahiler Şehri.., a.g.e., 67.*

62 AŞS. 63/749: 15.

63 AŞS. 12/698: 1242; AŞS. 15/701: 681; AŞS. 47/733: 87.

64 AŞS. 15/701; 97- 227.

65 AŞS. 15/701: 1600.

66 AŞS. 172/858: 186.

67 AŞS. 21/707: 224.

68 A. Köç. "Ankara'da Eşkıya Tarafından Gerçekleştirilen Vakıf Gayrimenkullerinin Tahribatı Hakkında Bazı Görüşler" (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar), *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 3(4), 77.

69 AŞS. 21/707: 384.

70 Hemhüm Vakfı Mütevellisi Memi Çelebi b. Ali, vakıf dükkânlarını Ahmed ve Seydi Ali isimli kişilere 30 yıllığına icâre-i tavile ile kiraya verilmesi için kadı huzurunda akit yapmıştır. AŞS. 21/707: 384.

71 Ahi Şerafeddin'in şeceresi A. Tevhid tarafından günyüzüne çıkarılmıştır. Bk. *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* XIX, s. 1204. Ayrıca bk. S. Bayram, "Ahilik...", *a.g.m., 301.*

72 AŞS. 272/958: 144.

vakfa tevzi edildi⁷³.

Osmanlı devrinde yarı aile vakıflarının yönetimi, kurucusunun vefatından sonra aynı nesilden gelen kişiler tarafından yönetildiğinden, vakfın gelir ve gider durumları aile fertleri tarafından yakından takip edildi. Dahası aile üyeleri gider fazlasının aile üyelerine dağıtılacağını bildikleri için hisse dağıtan yöneticilerden memnun olurken⁷⁴, vakfı gelir kaybına uğratan veya yönetemeyen kişiler hakkında -yukarıda belirtildiği gibi- şikayet mekanizmasını işletirlerdi⁷⁵.

e- Sicillere Göre Vakıfta Yaşanan Bazı Sorunlar

Sicillere kaydedilen mahkeme kayıtları, vakıfla ilgili sorunları tasnif etmeyi zorunlu kılmaktadır. Vakfın yöneticileri ve reayanın kadıya yaptığı şikayetlerin başında; Ahi Şerafeddin Vakfı merkezinin Ankara'da, yönetimindeki kişilerin İstanbul'da (ilmiye, kalemiye ve askeriyede) görev yapıyor olmaları gelmekteydi. 17 Rebi'ü'l-âhir 1168/31 Ocak 1755 tarihinde vakıf mütevellisi Kocabeyzâde Es-Seyyid Mehmed'in yönetimde kusuru yok iken, vakıf reayasıyla ilgilendiği halde İstanbul'da sakin evlâd-ı vakıftan eslah ve erşed olmayan Es-Seyyid Ahmed b. Ali'nin aldığı beratla Ankara'daki vakfa müteveli olduğu ifade edilmiştir⁷⁶.

Sicillerdeki dava örneklerine bakıldığında diğer bir mesele ise vakıf reyası sorunlarıdır. Vakıf reyası daha fazla vergi talebinde bulunulmasını engellemeye çalışmaktadır. Reyanın şikayetleri arttıkça seyyidlerin hukuki ihtilaflarını çözen nakîbü'l-eşrafların yetkilendirdiği kaymakamlar yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu durum, normal bir reaya gibi seyyidlerin sorunlarını mahkemelere taşımalarına yol açmıştır. 13 Cemâziye'l-evvel 1214/13 Ekim 1799 tarihinde şehir ayanının imdâd-ı hazariye ve imdâd-ı seferiye miktarından fazla tahsilat yapması, Ahi Şerafeddin Evkafı yöneticilerini ve reayasını mahkemeye gitmeye mecbur bırakmıştır⁷⁷. Bunun tam tersine bazı durumlarda ise Ahi Şerafeddin Evkafı reyası avarız, nüzul, sürsat ve rüsum-ı raiyyetten muaf olmalarına rağmen beylerbeyi, sancakbeyi, subaşıl ve adamlarının kuzu, bal, yağ, tavuk, arpa, saman ve benzeri malları talep ettikleri için mahkemeye başvurdular⁷⁸. 20 Şevval 1245/14 Nisan 1830 tarihinde Seyyid Mehmed'in; "...a'şâr- ı şer' iyyeyi ekl ve beliğ eyleyüp şart-ı vâkıf üzere ehl-i mürtezikalara vazifelerini eda etmekte teallül ve muhalefet ettiğinden mâ-adâ' kendi umuruna sarf ile itlaf ve evlâd-ı vakıftan olan kimesnelerin kadrine riâyet etmediği..." anlaşıldığından vakıf yönetimine Seyyid Mustafa b. Süleyman tayin edildi⁷⁹.

73 AŞS. 319/1005: 428.

74 Örneğin, 5 Cemâziye'l-evvel 1089/20 Kasım 1678 tarihinde vakıf mürtezikasını memnuniyetini dile getirmiştir. "...fi'l hakîka evkâf-ı mezbûrenin mecmu' u mahsulâtından her birerimize ber- müceb-i şart-ı vâkıf isabet eden cizye ve küllî hissemizi vakfî mezbûr mütevellisi Es-Seyyid İbrahim Efendi'den bi't-tamam ahz ve kabz edüp tarih-i kitaba gelince zimmetinde bir akçe ve bir habbe kalmayup, (...) her hali ile ondan rıza ile şükran üzere..." olduklarını beyan etmişlerdir. AŞS. 67/753: 280.

75 AŞS. 230/916: 103.

76 AŞS. 139/825: 198.

77 AŞS. 192/875: 22.

78 AŞS. 67/754: 280.

79 AŞS. 230/916: 103.

Ahi Şerafeddin Evkafı'nın ve yönetici ailenin isimlerinin geçtiği diğer bir alan ise bireysel davalar. Vakıf külliyesi içerisinde çeşitli yapıların olması vakıf reayasının sayısını arttırdı. Bu durum bazı dönemlerde sıkıntılar da oluşturdu. Örneğin Arslanhâne Camii hatibi Abdülaziz halife b. Zeynelâbidin'in vefatından sonra oğlu İsmail Halife hatiplik beratını kaybetmiş ve bunu bulan kötü niyetli kişiler; hatiplik görevini Hafız Mehmed'e intikal ettirmişlerdi. Aradan geçen sürede bu sefer ayandan Muslupaşazâde, "kuvvet-i irtişâ" rüşvet yoluyla sabık Ankara Naibinden aldığı arzla bu görevi kendi yakınına berat ettirdi⁸⁰. Dolayısıyla kötü niyetli kişilerin, buldukları yalancı şahitler ve verdiği rüşvetle, görevleri kendi yakınlarına berat ettirmeleri toplumda görülen bozulmanın bir göstergesidir⁸¹.

Devlet düzeninde meydana gelen arızı durumlar, vakıfta sorunlara da yol açtı. 5 Receb 1276/28 Ocak 1860 tarihinde, Seyyid Ahi Şerafeddin Evkafı mütevellisi Hacı Süleyman Ağa'nın, Hasan Çavuş'a olan 985 kuruşluk borcunu ödemediği gerekçesiyle hakkında dava açılarak, yakalama kararı çıkartıldı⁸². Yapılan tahkikatta, memleketine giden Hacı Süleyman Ağa'nın burada alacağını isteyen Hasan Çavuş'un babasını, köy odasında dövdürdüğü, ağır yaralanan bu kişinin bir süre sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır⁸³. Dodurga Köyü'nde oturan vakıf mütevellisi Hacı Süleyman Ağa'nın karıştığı olaylar bunlarla sınırlı değildir. Hacı Süleyman Ağa, H.1266/1849-50'den H.1276/1859-60 yılına kadar geçen sürede vakıf reayasından topladığı 9.384 kuruşu vakfa teslim etmediği, kendi masraflarına harcadığı mahkemede kaydedildi⁸⁴. Kılıç'ın ifade ettiği gibi bu durum seyyidlerin sadece borç davalarında değil, bazen miras, satış, boşanma, kavga, yaralama ve öldürme gibi davalarda yer aldıklarını ortaya koymaktadır⁸⁵.

Sonuç

XIII.-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde gelişen ahi teşkilatı dini, siyasi, askeri ve sosyal yapıyı güçlendirmiştir. Toplumun dini-ahlaki seciyelerini yükseltmeyi ve sosyal dayanışmayı pekiştirmeyi hedefleyen ahiler, vakıflar tesis etmek suretiyle hizmetlerini İslam hukukuna göre ebedileştirdiler. Anadolu'daki en eski ve aynı zamanda en güçlü ahi liderlerinden biri olan Ahi Şerafeddin Muhammed, yaşadığı Ankara'da idari, askeri, dini ve ticari anlamda otoriteyi elinde bulundurdu. Ahi Şerafeddin'in Ankara'da üstlendiği rol, tesis ettiği vakıflar vasıtasıyla dahi iyi anlaşılabilir. Ayrıca sicillerdeki vakıf davalarında çok sayıda seyyid isminin geçmesi hem ailenin genişliğine ve hem de şehirdeki nüfuzuna işaret etmektedir.

Türkçe'ye daha önce çevrilen ahi şeceresi, XVI. yüzyıl başlarına kadar gelmektedir. Şecerenin yüzyılın başlarında sona ermesi, bu çalışmada belirtilen aile mensuplarının isimlerini bulmamızı engellemektedir. Şayet şecere kayıtları ile mahkeme kayıtları (siciller)

80 AŞS. 126/812: 164.

81 Y. Oğuzoğlu, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, 65.

82 COA. A.MKT.DV.151/25.

83 COA. A.MKT.DV. 152/99.

84 AŞS. 272/958: 35.

85 Vakıf reyası ile yöneticiler arasında pek çok sorun yaşanmıştı. 27 Cemâziye'l-âhir 1224/9 Ağustos 1809 tarihinde vakıf mütevellisi Seyyid Mustafa, ehl-i örf taifesinin vakıf köylerinden cürm-ü cinayet vergisi topladığını, bunun önüne geçilmesi için şehir kadısına başvurduğunu ifade etmektedir (AŞS. 208/894: 434). Ayrıca bk. R. Kılıç, *Osmanlı'da Seyyidler.., a.g.e.,* 108.

aynı dönemde birleşmiş olsaydı aile hakkında daha net bilgi sahibi olunabilirdi. Oysa bu çalışmada kullanılan vakıfla ilgili şer'iyeye sicili kayıtları şecereyle doğrudan irtibatlı değildir. Buna rağmen Ahi Şerafeddin'in mevcut şeceresi onun hakkındaki bilgilerimizin temelini oluşturmaktadır.

Öte yandan ahi şeceresinde, Ahi Şerafeddin'in seyyid neslinden geldiğine dair bilgi yoktur. Ancak XVII ve XVIII. Yüzyıl Ankara Şer'iyeye sicillerinde onun neslinden gelen kişilerin seyyidlik meselesini mahkemede kayda geçirilmesini istediklerini belirtmek gerekir. Bunun akla gelen ilk sebebi; Anadolu Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı dönemlerinde nakibü'l-eşraflık teşkilatının yeterince kurumsallaşmamış olmasıdır. Kurumsallaşma olmayınca ailenin seyyidlik vurgusunun takip edilmesi de mümkün olamamıştır. Oysa XVII ve XVIII. Yüzyıl sicillerinde aile bu önemli durumu defterlere kaydettirme gereği duymuştur. Dolayısıyla siciller; ahi ve seyyid nesline bağlanan bu sülalenin ilmiye, askeriye ve bürokrasi görevlerinin yanı sıra; Ankara'da tarım ve ticaretle meşgul olarak şehrin ileri gelen eşrafını oluşturduklarını göstermektedir. Aile mensuplarının ticaret ve tarım faaliyetleri Ahi Şerafeddin neslinden bazı kişilerin zamanla servet ve nüfuz gerektiren işlere yöneldiklerini göstermektedir.

Ankara'da ahi geleneğinin temsilcisi olarak Ahi Şerafeddin nesli, kendi vakıflarında bazı görevler icra ederken, aynı zamanda vakfın çekirdeğini oluşturan Arslanhane Camii, zaviye, han, türbe ve imaret ile şehir halkının gönlünü kazandılar. Yönetim bakımından yarı aile vakfı olarak kurulan Ahi Şerafeddin Evkafı'nın gelirleri önce masraflara, kalan kısmı ise aile üyeleri arasında pay edilerek değerlendirildi. Vakfın şehir merkezinde bir takım müsakkafatı (dükkan, han, ev, arsa, değirmen) bulunmakla birlikte esas olarak gelirleri kırsal kesimden sağlandı. Tarım arazilerini kiralamak suretiyle işleyen vakıf reayası düzenli olarak vakfa vergi ödedi. Çubukabad Kazası'ndaki Dodurga, Kargısemer, Başsemer ve Bayındır karyelerinden vergi toplandı. Ayrıca Balgat, Bayındır, Farih ve Çoğal köylerinin vergilerinin bir kısmı da yine onlar tarafından değerlendirildi.

Sonuç olarak şimdiye kadar yeterince ele alınmayan Ahi Şerafeddin Evkafı örneği, vakıfların sürekliliğinin gelir-gider dengesiyle sağlanabildiğini göstermektedir. Bu örnek ayrıca, vakıf yöneticilerinin yönetim merkezine uzak yerde oturmalarından dolayı aile üyelerinden ve reayadan bazı dönemlerde tepki aldığını ortaya koymaktadır. Doğal olarak vakıf yönetimi ile reaya arasındaki sorunlar, davaların özünü oluşturmaktadır.

Kaynakça

A) Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

a-Defterler

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi:

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I, Ankara 1993.

166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara 1993.

Maliyeden Müdevver Defterler: MAD. 9

b-Belgeler

Sadâret Mektubî Kalemi Deâvî (A.MKT.DV) 151/0025; 152/0099

Sadâret Mektûbî Kalemi, Mühime Kalemi (Odası) (A.MKT. MHM) 0023/0019;
0661/0045.

Evkaf defterleri (EV.) 0033/0005.

Evkaf Muhasebe Tamir ve İnşaat Kalemi (EV.MH.TIK) 00094/27; 115/001

Cevdet Evkaf (C. EV.) 350/17764

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT) 1318/0071

B-Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi

TD. 558 Numaralı Ankara Evkaf Defteri (979/1571).

C- Ankara Şer‘iye Sicilleri

Ankara Şer ‘iye Sicilleri (AŞS): AŞS. 12/698 ; AŞS. 15/701 ; AŞS. 16/702; AŞS: 17/703 ; AŞS. AŞS. 18/704 ; AŞS. 25/711; AŞS. 27/713 ; AŞS. 47/733 ; AŞS. 63/749 ; AŞS. 67/754 ; AŞS. 70/756 ; AŞS. 71/757 ; AŞS. 72/758 ; AŞS.78/764; AŞS. 86/772; AŞS. 90/780 ; AŞS. 101/787 ; AŞS. 121/807 ; AŞS. 123/809 ; AŞS. 126/812 ; AŞS. 131/817 ; AŞS. 139/825 ; AŞS: 140/826 ; AŞS. 147/833 ; AŞS. 164/850 ; AŞS. 167/853 ; AŞS. 172/858 ; AŞS. 174/908 ; AŞS. 192/875 ; AŞS. 199/885 ; AŞS. 208/894 ; AŞS. 215/853 ; AŞS. 216/854 ; AŞS. 218/856 ; AŞS. 220/858 ; AŞS. 222/860 ; AŞS. 230/916 ; AŞS. 235/921 ; AŞS. 236/922 ; AŞS. 272/958; AŞS. 282/968 ; AŞS. 284/970; AŞS. 291/977 ; AŞS: 295/981 ; AŞS. 312/998 ; AŞS. 319/1005.

D- Ankara Vilayeti Salnâme-i Resmîyesi (AVSR):

1289, 1293, 1295, 1308- 1309, 1325

E-Telif- Tetkik Eserler

Acun, H.- U. İnci. (2016). “Ahi Şerafettin Zaviyesi”, *Vakıflar Dergisi* 45, Ankara, 29-57.

Akgündüz, A. (1988). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akşit, A. (2018). “Arslanhane Camii’nin İnşa Tarihi’ne Dair Notlar”, *Uluslararası Selçuklu Araştırmaları Dergisi* IX, 172-180.

Aybakan, B. (2007). “Niyâbet”, *TDVİA. C. XXXIII*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 161-163.

Barkan, Ö. L. (1942). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, *Vakıflar Dergisi* S. II, 281-265.

Bayram, M. (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya: Damla

Matbaacılık.

Bayram, S. (1994). "Ahilik ve Bir Ahi Şeceresi", *Belleten*, LVIII(222), 295-309.

Bilgin, A. (2003). "Matbâh-ı Âmire", *TDVİA*. C. XXVIII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 115-119.

Çınar, H- İ. Kıvrım. (2016). *1842 Tarihli Çubuk Kazası Nüfus Defteri*, Ankara: Ses Reklam Yayınları.

Çiftçi, M. (2020). "Baba-Oğul Ankaralı İki Nakîbüleşrâf ve Meşihat Arşivi'ndeki Nakîbüleşrâf Defterleri", I. Uluslararası Ankara Sempozyumu Tebliğler Kitabı, 62-81.

Çiftçi, M. (2021). "Ankaralı Nakîbüleşraflar ve Meşihat Arşivi'ndeki Nakîbüleşraf Defterleri", *İslami Araştırmalar Dergisi* 32(3): 697-721.

Çobanoğlu, A. V. (2002). "Küllüye", *TDVİA*. C. XVI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 542-544.

Eravcı, H. M. (2014). "Ahi Mesud Zaviyesi", *Ahilik Ansiklopedisi I*, Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, 135.

Erdoğan, A. (2011). *Ankara Ahileri ve Eserleri*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

_____. (2016). *Şehr-i Kadîm Ankara I*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Ergenç, Ö. (1982). "Osmanlı Klasik Dönemindeki Eşraf ve Ayan Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları III*, 105-117.

_____. (2012). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Eyice, S. (1988). "Ahi Şerafeddin Camii", *TDVİA*. C.I, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 531-532.

Fişne, S. (2013). *Osmanlı Dönemi Ankara'sında Sosyo- Ekonomik ve Demografik Açından Seyyide ve Şerifeler*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Günay, H. M. (2012). "Vakıf", *TDVİA*. C. 42, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 479-486.

Hacıgökmen, M. A. (2011). *Ahiler Şehri Ankara*, Konya: Kömen Yayınları.

İşık, A. (2021). "Kızılbaşlıkla İtham Edilen Bir Nakîbü'l-Eşrâf Seyyid Mahmut Efendi'nin Hayatı ve Şeceresi", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2, 385-410.

İnalçık, H. (1993). "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Eren Yayınları, 31-65.

_____. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İpşirli, M. (2006). “Mülâzemet”, *TDVİA*, C. XXXI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 537-538.

Kazımcı, Z. (1988). “Ahilik”, *TDVİA*. C. I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 540-542.

Kılıç, R. (2013). *Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Kozak, İ. E. (1985). *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, İstanbul: Akabe Yayınları.

Köç, A. (2017). “Ankara’da Eşkıya Tarafından Gerçekleştirilen Vakıf Gayrimenkullerinin Tahribatı Hakkında Bazı Görüşler”(XVII. ve XVIII. Yüzyıllar), *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 3(4), 61-78.

Küçükaşçı, M. S. (2009). “Seyyid”, *TDVİA*. C. XVII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 40-43.

Moghaddam, A. R. (2017). *13.-15. Yüzyıllarda Anadolu’da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.

Mukaddem A. R. (2018). “Anadolu Ahiliği Bağlamında Anadolu’da Ahilik ve Seyyid Ahi Şerafeddin”, *Gönül Sultanları, Şahsiyetleri ve Değerleri İle Ankara*, ed. İ. E. Arıoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, 407-418.

Ocak, A. Y. (1978). “Zaviyeler” *Vakıflar Dergisi* XII, Ankara, 247-269.

_____. (2000). *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları

Oğuzoğlu, Yusuf. (2000). *Osmanlı Devlet Anlayışı*, İstanbul: Eren Yayınları.

Özcan, M. (1991). “Âyan”, *TDVİA*. C. IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 95-198.

Özdemir, R. (1986). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Schilcher, L. S. (1985). *Families in Politics: Damascene Factions and Estates of the 18th and 19th Centuries*, *Berliner Islamstudien*, Bd. 2, Stuttgart, Franz Steiner Verlag Wiesbaden.

Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul: Enderun Kitapevi.

Tevhid, A. (1913). “Ankara’da Ahiler Hükümeti”, *Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası* XIX, İstanbul.

Ülken, H. Z. (1971). “Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği”, *Vakıflar Dergisi* IX, 13-37.

Yakut, E. (2014). *Şeyhülislamlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Yediyıldız, B. (1999). Osmanlı Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi”, *Osmanlı* C. V, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1-17.

_____. (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk

Tarih Kurumu Yayınları.

Yiğit, İ. (2012). “Ahiliğe Farklı Bir Bakış: XVI. Yüzyıl Türkiyesi’nde Ahi Adlı Yerleşmeler ve Zaviyeler”, *Ahiliğe Genç Bakışlar*, haz. Kazım Ceylan, Kırşehir, 38-39.

Resim I. Ankara’da Arslanhâne Camii (Ankara Araştırmaları Dergisi’nden)

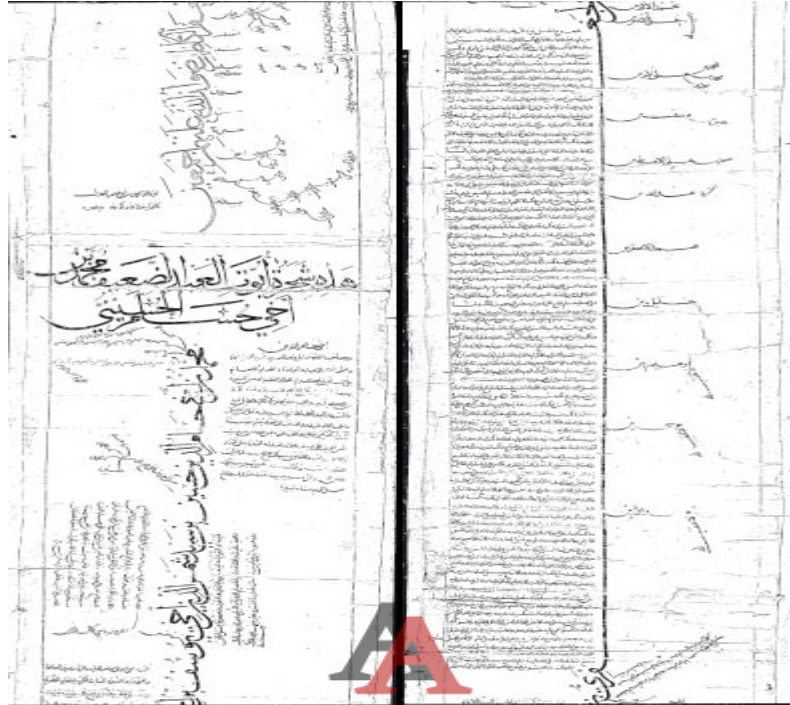
Resim II. Cami, Türbe ve Mezarlık (Ankara Araştırmaları Dergisi’nden)

Resim IV. Seyyid Ahi Şerafeddin Türbesi (C. Cangül'den)

Resim V. Seyyid Ahi Şerafeddin Şeceresi (Ankara Araştırmaları Dergisi'nden)

Resim VI. Ankara Şer'îye Sicillerinden Bir Örnek

